

3. Levchenko, A.V. (2020). Zabezpechennia prava na taiemnytsiu korespondentsii v umovakh nadzvychainoho stanu: zakordonnyi dosvid dlia Ukrainy (Ensuring the right to secrecy of correspondence in the state of emergency: foreign experience for Ukraine). «*KELM*» (*Knowledge, Education, Law, Management*, 4 (32), 189 – 194. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.4.1.35>. (in Ukrainian).
4. Senatorova, O.V. (2018). Prava liudyny i zbroini konflikty (Human rights and armed conflicts). Navchalnyi posibnyk. Kyiv: Vydavnytstvo FOP HOLEMBOVSKA O.O., 208 s. (in Ukrainian).
5. Slavko, A.S. (2016). Obmezhenyia prav i svobod liudyny i hromadyanyna za umov dii rezhymy voiennoho stanu: porivnyalno-pravovyy aspekt ([Restrictions of human and civil rights and freedoms under the conditions of martial law: a comparative legal aspect). *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, Seriya Pravo, 41(2), 74-78. (in Ukrainian).
6. Figel, Yu.O. (2015). Obmezhenyia prav liudyny v umovakh voiennoho stanu (Restrictions of human rights under martial law). *Naukovyy visnyk Lvivskoi komertsiiinoi akademii*, Seriya – Urydychna, 2, 222-230. (in Ukrainian).
7. Khyla, I.Yu. (2019). Konstytutsiini osnovy obmezhenyia prav i svobod v umovakh nadzvychaynoho stanu: dosvid zarubizhnykh krain (Constitutional bases of restriction of the rights and freedoms in the conditions of a state of emergency: experience of foreign countries). *Naukovyy visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*, 2(1), 39-44. DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.2-1.6> (in Ukrainian).

DOI <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-2-20>

ЛІБЕРАЛІЗМ ЯК СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКА ІДЕЯ ТА ОСВІТНЯ ПРАКТИКА

Ілля Лисоконь,

асистент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи

Криворізького державного педагогічного університету

(Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-1722-1825

lysokon2697@gmail.com

Анотація. Стаття присвячена визначенню основних соціально-філософських поглядів щодо лібералізму та лібертаріанства у науковому дискурсі політичної та соціальної філософії; висвітленню процесу інтеграції основних ліберальних ідей в українську освітню політику та реалізації ліберальних положень на практиці; дослідженню витоків суспільно-політичних ідей сучасного лібералізму, опису його концептуальних положень, форм та видів. Під час дослідження було визначено ліберальні принципи, співставленні ліберальні принципи по відношенню до української системи освіти та визначено горизонтальні взаємозв'язки освітніх інститутів у реалізації ліберальних ідей в освітній політиці. У результаті наукової розвідки було визначено, що освіта як соціокультурний феномен перебуває в центрі постійної уваги і важливу роль у процесі планування та реалізації державної освітньої політики відіграють історичний досвід, політичний устрій держави та пануючі суспільно-політичні ідеї.

Ключові слова: лібертаріанство, освітня політика, політична філософія, свобода, соціально-політична ідея, соціокультурний феномен.

LIBERALISM AS A SOCIO-PHILOSOPHICAL IDEA AND EDUCATIONAL PRACTICE

Illia Lysokon,

Assistant at the Department of Social Pedagogy and Social Work

of the Kryviy Rih State Pedagogical University

(Kryviy Rih, Dnipropetrovsk region, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-1722-1825

lysokon2697@gmail.com

Abstract. The article is devoted to defining the main socio-philosophical views on liberalism and libertarianism in the scientific discourse of political and social philosophy; highlighting the process of integration of the main liberal ideas into Ukrainian educational policy and implementation of liberal provisions in practice; investigating the origins of social and political ideas of modern liberalism and describing its conceptual positions, forms and types. The study identified liberal principles, compared liberal principles in relation to the Ukrainian education system and identified horizontal interconnections of educational institutions in the implementation of liberal ideas in education policy. As a result of scientific exploration, it was determined that education as a socio-cultural phenomenon is in the focus of constant attention and an important role in the planning and implementation of state educational policy is played by historical experience, the political structure of the state and the prevailing socio-political ideas.

Key words: libertarianism, education policy, political philosophy, freedom, socio-political idea, socio-cultural phenomenon.

Вступ. Українська система освіти нині перебуває в процесі активного реформування, що передбачає поступове зближення з європейським освітнім простором та неухильне дотримання вимог Болонської системи. Лібералізація суспільного життя безпосередньо впливає на освіту, і вимагає впровадження основних соціально-політичних та філософських ідей лібералізму в дану сферу суспільного життя.

Соціальні, філософські та політичні ідеї лібералізму розглядають освіту як засіб покращення життя людей, оскільки освіта дає можливість людині набути необхідних компетентностей, як правило політичних та підприємницьких, задля подальшої професійної або підприємницької діяльності та отримання соціального досвіду для прийняття політичних рішень. Тому, лібералізм в освітньому середовищі спрямований на забезпечення максимальної академічної свободи всіх учасників освітнього процесу та інститутів освіти, зокрема свободи викладання і навчання, пошуку методів дослідження, автономії університетів (Д'юї, 2003: 12).

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі опрацювання філософських та соціально-політологічних джерел об'єктивно і комплексно обґрунтувати ліберальні засади сучасної освітньої політики. Відповідно до мети дослідження сформульовано основні його **завдання**: визначення витоків лібералізму, його основних положень і форм; висвітлення лібертаріанства в дискурсі політичної філософії; з'ясування суті освітньої політики та її ідеологічних засад; виявлення специфіки ліберальних ідей в освіті та її принципів.

Матеріал і методи досліджень. Для роботи було використано спеціальні соціально-філософські принципи світоглядного плюралізму, багатовекторності, всебічності. У дослідженні використано як загальнонаукові (аналіз, описовий, синтез, структурно-системний, узагальнення), так і спеціально наукові методи дослідження (системний, порівняльно-історичний, ретроспективний).

Основна частина. Лібералізм зароджується як ідеологія у XVII ст., підґрунтям якої були філософські, соціально-політичні та правові погляди епохи Просвітництва (Гай-Нижник, 2014: 5). Остаточне формування лібералізму як політичної, соціальної, економічної та філософської доктрини варто відносити до другої половини XIX ст. До основних ідеалів лібералізму відносять верховенство права та рівність всіх перед законом, приватну власність та право на індивідуальну підприємницьку діяльність, свободу дій кожного індивіда в товаристві, чітке визначення повноважень держави, її інституцій та церкви (Гай-Нижник, 2014: 5-6).

На нашу думку, лібералізм як доктрина та ідеологія фактично пропонує нову картину соціальної та політичної філософії, а також устрою держави, оскільки церква як єдине джерело пізнання і прощення ставиться під сумнів, окремі теорії походження держави спростовуються (теологічна, марксистська, насильницька, органічна тощо), ідеї походження монархів від богів або божественного права на владу протягом всього життя відкидаються.

Витоки лібералізму мають дуже давнє коріння. Ідеї свободи, справедливості, демократії та участі кожного в житті держави яскраво представлені за часів Античності. Класичну модель лібералізму часів Античності можна визначити як «громадян–власник–воїн». Дана модель реалізує право кожного на участь у прийнятті рішень і встановленні єдиних норм життя, наявності приватної власності та розпоряджанні нею, захисту власної приватної власності та наданих прав.

Одним із принципів лібералізму є гуманізм, який активно розвивався за часів Відродження. Повернення до природного, до людини стало поштовхом до революційних проявів в Європі. Так, наприклад Англійська революція (1639-1689), яка почалася через кризу сільського господарства, проблеми в торгівлі та промисловості, релігійні розбіжності і конфлікт між законодавчою та виконавчою гілками влади (Кононенко, Джолос, 2021: 15-16). В результаті революції відбувся перехід від абсолютної монархії до обмеженої, за якою влада англійського монарха обмежувалась парламентом, а також було прийнято низку законодавчих актів, які гарантували цивільні права громадянського населення.

Джон Локк у праці «Два трактати про правління» (Локк, 1988: 137-405) стверджує про те, що основу стабільного суспільства мають ставати люди, які мають особисту свободу. Таким чином основу його ідей склали невід'ємні, природні права. Він вважав, що кожна людина має дві базові свободи – економічну та інтелектуальну. Під економічною варто розуміти право людини на приватну власність, а під інтелектуальною – свободу вибору та совісті. Проте використовуючи дані свободи, вважав Дж. Локк, людина існуючи в певному соціумі укладає з ним суспільний договір. Суспільний договір виступає підвалиною для утворення держави і наділення її інституцій основними владними повноваженнями, в тому числі необхідними для захисту та забезпечення суспільного ладу.

Німецький філософ Іммануїл Кант вважав, що ідеї волі та Бога невідні теоретичному, хоча є основою «практичного розуму» (Кант, 2000). Тому він перший осмислив права людини не ґрунтуючись на теологічні догми, а виключно на етичних ідеях. Таким чином можна стверджувати, що права людини базуються на безсторонній участі та виключно на законах природи, які врегульовані в певному суспільстві окремими моральними нормами або нормами права.

Разом із тим заслуговують на увагу праці Людвіга фон Мізеса «Соціалізм: економічний та соціологічний аналіз» (Мізес, 1921) та «Людська діяльність: трактат із економічної теорії» (Мізес, 1949). На його думку, держава повинна вести політику невтручання і вільного ринку. Мізес як представник австрійської школи неолібералізму вважав, що лібералізм як ідеологія або догма є лише додатком до наукових праць та ідей організації суспільного життя. Він вважав, що лібералізм фактично перебуває лише на етапі власного формування, і як соціально-філософська доктрина стосується виключно матеріальної сторони життя людей. На його думку, лібералізм не стосується духовних та метафізичних потреб людини.

Окрім того, цікаву тезу щодо рівності перед законом незалежно від походження та майнового стану висловлює Шарль Монтеск'є. У своїх працях «Перські листи» (Монтеск'є, 2013) та «Про дух законів» (Монтеск'є, 2019). На його думку дієвим механізмом побудови рівності в суспільстві є поділ влади, адже відокремлений та врівнова-

жений розподіл владних повноважень, з чіткою системою державних органів, дозволяє максимально забезпечити реалізацію прав людини. Поділ влади як філософська ідея, соціокультурний та політичний феномен знайшов своє відображення у Конституції США 1787 року.

Тим часом шотландець Адам Сміт активно працює над концепцією незалежності з боку держави щодо приватного життя, економічної діяльності та морального подоби людини. У праці «Теорія моральних почуттів» (Гаркаво, Запорожан, 2018) Адам Сміт пропонує концепцію, за якою особиста матеріальна зацікавленість людини впливає на якість виробленого нею продукту, ефективність роботи та побудови конкурентоспроможного суспільства.

Український дослідник Павло Гай-Нижник, проаналізувавши трактат Адама Сміта «Дослідження про природу і причини багатства народів», дійшов висновку, що філософ стверджував «за певних умов вільний ринок здатний до природного саморегулювання і досягти більшої продуктивності, ніж ринок з безліччю обмежень» (Гай-Нижник, 2014: 8).

Певними правилами, які регулюють окремі питання суспільного життя на певній території, що виникли на основі ідей, традицій, побутових обрядів і є обов'язковими для всіх, варто вважати моральні принципи. Девід Юм вважав, що моральні норми є результатом поведінки людей, їх соціальної взаємодії та історичного розвитку суспільства, як усталена система взаємовідносин, яка не може бути врегульована іншими нормами, зокрема нормами права.

Ми поділяємо думку Девіда Юма, оскільки міфологія чи віра в Бога як форма усвідомлення, окремі традиції, обряди, культура і побут людей формують специфічні взаємозв'язки задля реалізації взаємодії людей та їх спілкування. Фактично все це є моральними нормами, які не підлягають правовій регламентації, але сприймаються суспільством як обов'язкові до виконання.

Фактично лібералізм виводить на перший план права людини, надані їй природою від народження і які супроводжують її до самої смерті, так звані природні права. Варто додати, що лібералізм знаходить своє відображення не лише у природному праві, а й позитивному за яким основою для закону є авторитет розуму. Позитивне право відрізняється від природного тим, що норми визначаються людьми, а владою лише встановлюються як обов'язкові для суспільного життя. Позитивне право регулює суспільні межі дозволеного і забороненого через закони, підзаконні акти, юридичні прецеденти та інші правові джерела.

Виходячи з даної позиції варто охарактеризовано форми лібералізму:

Економічний – свобода приватної власності та можливості ведення підприємницької діяльності, розвиток конкуренції ринку, реалізація механізмів бездержавного економічного регулювання розвитку суспільства;

Культурний – реалізація основних культурних благ та потреб людини (свобода вибору, свобода релігії, свобода листування та пересування, особиста свобода) і незалежність культурницьких організацій від держави, ідеології та релігії.

Політичний – реалізація прав та свобод людині, індивідуальна участь кожного в управлінні державою через владні та громадські інститути, верховенство права та рівність всіх перед існуючими законами держави;

Соціальний – доступ до базових потреб (медицина, освіта, приватна власність, захист економічних інтересів);

Лібералізм як соціально-філософська ідея та практика сформована у вигляді критики феодального державного устрою. Лібералізм втілюється у життя на принципах відкритого ринку, демократизму, законності, конкуренції, політичного плюралізму, рівності перед законом та розподілу влади. На українських землях поширення ліберальних ідей можна окреслити у період з другої половини XIX ст. до початку XX ст. Ліберальні ідеї розгорталися в контексті становлення національної ідентичності українців в умовах історичних викликів (Галів, 2014: 191).

Провідниками ліберальних ідей на українських землях як правило були представники інтелігенції В. Білозерський, М. Драгоманов, Б. Кістяківський, М. Максимович, Д. Пильчиков та інші, які дуже часто використовували у своїй політичній, соціальній та громадській діяльності дані ідеї. В умовах активних суспільно-політичних та соціокультурних змін не було винятком охоплення педагогічної думки ліберальними засадами. Виявом ліберальних поглядів на українських землях були реформи, в тому числі у системі освіти. Проведені реформи у Російській та Австро-Угорській імперіях мали сублімовані оцінки, проте вони визначали часткову реалізацію прав та свобод людини для отримання освіти.

На нашу думку, оцінки інтелігенції щодо проведених реформ, особливо освітніх, мають суперечний характер. З одного боку інтелігенція підтримує реформування освіти у суспільно-політичному дусі лібералізму, що позитивно впливає на розвиток шкільництва та академічного середовища. З іншого інтелігенція продовжує схвалювати провідну роль імператора, тим самим продовжуючи підтримувати існуючий бюрократичний механізм, який представлений великою кількістю інституцій та чиновників в освіті. Окремим предметом суперечностей залишалась українська мова та культура (Галів, 2014: 193-194).

Отже на підставі вище викладеного можливо зробити висновок, що лібералізм як філософська та суспільно-політична ідея починає формуватися в епоху Просвітництва у різних європейських державах (Англія, Німеччина, Франція, Шотландія) та колоніальній Америці на протигагу монархізму, беззаперечній діяльності церкви та абсолютному регулюванню державою всіх суспільних процесів. Лібералізм як ідея має на меті дотримання економічних, політичних, соціальних та культурних прав та свобод людини на основі правового регулювання. На українських землях лібералізм знайшов своє відображення у різнопланових реформах другої половини XIX ст., які проводились у Російській та Австро-Угорській імперіях.

Політична культура, як сукупність цінностей та настанов взаємодії соціальних груп, окремих громадян із політичною владою, є невід'ємною частиною сучасної соціальної та політичної філософії. Політична культура є дуже важливим предметом політичної філософії, оскільки вона ґрунтується на певній метафізиці – ідеї, ідеали

або ідеологія, що не лежить у призмі матеріального, а керується моральною (душевною) складовою. Фактично закладені ідеали лібералізму мають значний вплив на політичне життя в наш час. Політична філософія дозволяє визначити прояви певних політичних ситуацій або феноменів, їх появу, критерії для оцінки та зіставити різні позиції для отримання виваженої нейтральної позиції.

На рубежі XIX–XX ст. активні соціально-політичні процеси впливають на перетворення класичного лібералізму за різними напрямками. Різні підходи до пояснення суспільно-політичних ідей лібералізму призвели до появи генези проблематики сучасного лібералізму (Андрущенко, Бабкіна, Горбатенко, Хома, 2017: 14):

1. НЕОЛІБЕРАЛІЗМ (перша половина XX ст. – початок XXI ст.): *Європейська інтерпретація* (Фрайбурзька школа (ордолібералізм) – В. Ойкен, Л. Ерхард; Австрійська школа – Л. Мізес, Ф. Гаєк; Лондонська школа – Е. Кеннан, Л. Роббінс, Ф. Гаєк); *Американська інтерпретація* (Чиказька школа – Ф. Найт, Дж. Стіглер, М. Фрідман; Консервативний лібералізм – Г. Сорман; Неоконсерватизм – Р. Рейган, М. Тетчер; Утилітаристи – Р. Брандт, Р. Гудін; Деонтологи (теоретики права) – А. Донаган, Дж. Ролз; Ліберали – Р. Дворкін, Т. Нагель, В. Кимлічка, Дж. Ролз).

2. СУЧАСНИЙ ЛІБЕРАЛІЗМ: *Лібертаріанство* (Д. Боуз, Р. Нозік, М. Ротбард); *Комунітаристика* (А. Макінтайр, М. Сендел, Ч. Тейлор, М. Уолцер).

Етико-правова спрямованість ліберального дискурсу фактично вибудувала модель сучасної ліберальної доктрини, чітко розмежувавши різні ідеї та науки школи, але пов'язавши їх між собою. Аналіз основних ліберальних ідей Австрійської школи стало основою для зародження Лондонської та Чиказької шкіл. Дотичні ідеї Лондонської та Чиказької шкіл, враховуючи консервативний лібералізм стають основою для зародження неоконсерватизму. Предмету нашого дослідження стосується *лібертаріанство*.

Лібертаріанство – найбільш радикальна течія сучасного лібералізму основною засадою якого є максимальна свобода людини на умовах мінімального державного втручання (Андрущенко, Бабкіна, Горбатенко, Хома, 2017: 242).

Лібертаріанство як ідея полягає в максимальній свободі людини у прийнятті політичних, економічних, соціальних та особистісних рішень, а держава виступає своєрідним гарантом реалізації певної групи прав. Лібертаріанство не відкидає ідею держави, її існування або устрою, проте діяльність держави повинна бути обмежена – держава виступає гарантом життя людини та її власності. У такому випадку державні інституції, які перевищують свої владні повноваження по відношенню до особи фактично є порушниками.

Розглянувши поняття лібертаріанства, перейдімо до провідних ідей даної доктрини, що сформульовані Д. Боаз (Андрущенко, Бабкіна, Горбатенко, Хома, 2017: 246–248): індивідуалізм (людина як найвища цінність), індивідуальні права (природні права та встановлені суспільним устроєм права і свободи людини), спонтанний порядок (організованість суспільства у державу, організованість державного апарату та процесів), верховенство права (жодна людина не є вище закону), обмежене врядування (чітка регламентація владних повноважень державного апарату), вільний ринок (обмежена участь держави у формуванні кон'юнктури ринку), чесне виробництво (реалізація прав на власне виробництво та власне розповсюдження продуктів своєї діяльності), природна гармонія інтересів (рівновага інтересів в умовах економічного вибору) та мир (вирішення конфліктів та проблем мирним шляхом).

У цьому сенсі основні акценти критики з боку лібертаріанців спрямовані на примусову природу держави, що не дозволяє індивідуі максимально користуватися власною свободою, втручання в ринковий механізм, функціонування якого за своєю суттю передбачає саморегулювання, виконання фіскальної функції, у якій представники лібертаріанської думки фактично вбачають крадіжку на користь «споживацького» чиновницького апарату. Крім того, критикують призив на військову службу, цензуру, будь-яке втручання в приватне життя тощо (Андрущенко, Бабкіна, Горбатенко, Хома, 2017: 244).

Критика лібертарістів щодо державного апарату і втручання у ринковий механізм є абсолютно виправданою. Якщо взяти за приклад Радянський Союз, то планова економіка фактично вбила державний устрій. Повний контроль за виробництвом, принцип «кількість важливіша за якість» фактично ізолювати економічне життя СРСР від світової економічної спільноти. Лібертарісти вважають, що свобода приватної власності та захист держави від посягань на дану власність створює основу для розвитку ринкової конкуренції.

Розгляньмо особливості лібертаріанства залежно від ціннісних пріоритетів та основних ідей. Для визначення особливостей «правої» та «лівої» інтерпретації лібертаріанства скористуємось діаграмою Нолана. Він побудував свою діаграму виходячи із позицій, що лібертаріанство одночасно є економічною та особистісною свободою. На його думку «лівим» лібертаріанством є особиста свобода, а під «правим» він розуміє економічний консерватизм (економічна свобода особистості). Також Нолан вважає, що всі політичні процеси людини варто ділити на дві групи – особистісні та економічні.

Розглянувши діаграму Нолана можна дійти висновку, що дві групи політичних процесів, у яких беруть участь люди фактично відображають участь держави у прийнятті рішень. Таким чином, лібертаріанство як ідея визначає мінімальну участь держави в економічному житті суспільства і правовій регламентації даної діяльності, а тоталітаризм навпаки визначає провідну роль державного апарату в особистісному та економічному житті суспільства.

В освітньому дискурсі протягом тривалого часу існують суперечності щодо визначення поняття освіти політика. Для подальшого використання в рамках наукового дослідження нам імпонує поняття, яке визначено в праці «Освітня політика: філософія, теорія, практика». У зазначеній науковій праці В. Бобрицька стверджує, що «освітня політика може визначатися як міждисциплінарна галузь знань на стику філософії освіти, політичної науки, порівняльної педагогіки, яка досліджує розвиток освітніх систем на різних рівнях (світовому, національному, регіональному тощо), обумовленість державної політики у сфері освіти через розкриття взаємовідносин

владних інституцій, освітніх структур, громадських об'єднань, соціальних груп, індивідів для реалізації своїх інтересів і потреб в освіті як одній із найважливіших складових суспільного життя» (Бобрицька, 2015: 141-142).

До основних принципів лібералізму відносять: власність, індивідуалізм, людська натура, людський розум, прогрес, репрезентація у владі та світськість (Іванюк, 2006: 14-16). Для аналізу ліберальної моделі освітньої політики пропонуємо інтерпретувати перелічені принципи по відношенню до системи освіти (табл. 1).

Таблиця 1

Інтерпретація ліберальних принципів по відношенню до системи освіти в Україні

Принцип	Відображення в освітній політиці
Власність	проявляється через право власності, яке може бути отримане завдяки економічній діяльності. Успішна економічна діяльність може бути досягнута через високий рівень освіченості суспільства, а також законодавчі гарантії щодо отримання освіти та її якості.
Індивідуалізм	проявляється через людиноцентризм і свободу вибору в організації освітнього процесу, змісті освіти, обранні методів навчання та виховання.
Людський розум	«Ліберальна ідеологія підкреслює зможу людського розуму вирішувати соціальні проблеми і покращувати суспільство. Потрібно використовувати наукові методи для вирішення соціальних проблем; ірраціональність і підозрілість – основні перешкоди на шляху до людського прогресу» (Іванюк, 2006: 14).
Прогрес	активна інноваційна та науково-технічна діяльність, як засіб розвитку суспільства та реалізації його соціального запиту.
Репрезентація у владі	встановлення меж взаємодії різних інститутів освіти, суспільства та влади стосовно загальної доктрини освіти.
Світськість	свобода освітнього середовища закладу освіти від релігійного та політичного втручання, освіта базується на принципах науковості, гласності та відкритості.

Особливістю ліберальних поглядів щодо системи освіти є її інноваційна діяльність, аполітичність та випереджальний характер. Фактично політика тут розглядається не як механізми управління, а як спільна справа та свобода вибору. Відтак зростає роль горизонтальних взаємозв'язків різних інститутів освіти, що постають як механізм реалізації ліберальних відносин загалом у суспільстві.

Так, розглядаючи горизонтальні взаємозв'язки варто визначити три основні освітні інститути: держава (мінімальна централізація влади, виключно встановлення законодавчих меж), заклади освіти (визначення власної місії та бачення розвитку в освітньому просторі, свобода вибору змісту освіти та організації освітнього процесу) та стейкхолдери (академічна свобода, свобода вибору методів навчання, вплив на підготовку фахівців враховуючи попит та пропозицію).

Можна стверджувати, що ліберальні ідеї освітньої політики спрямовані безпосередньо на свободу людини в освітньому просторі. Так, у вищій школі ідеї лібералізму відображаються в академічній мобільності, свободі вибору і викладання, студентоцентрованому навчанні. За таких умов здобувач отримує можливість побудувати індивідуальну освітню траєкторію, а викладач отримує свободу вибору методів викладання за своїми науковими інтересами.

Принциповим елементом ліберальної моделі освітньої політики у вищій школі варто вважати автономію університетів. Автономія університетів є своєрідною свободою, яка відіграє важливу роль у формуванні його місії, детекції та розвитку академічної свободи, реалізації можливості обирати індивідуальну траєкторію розвитку. Автономія є складним феноменом в освітній політиці, оскільки передбачає «самостійність, незалежність і відповідальність закладу вищої освіти у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів» (Закон України «Про вищу освіту», 2014).

Варто відзначити, що автономізація університетів закладає засади лібералізму в управлінні вищою школою, що в свою чергу сприяє розвитку окремих ліберальних ідей. Наприклад, академічна мобільність як ліберальна ідея освітньої політики в галузі вищої освіти полягає в розширенні можливостей здобувачів освіти і викладачів. Студентство отримує можливість обирати інші заклади вищої освіти для розширення культурного та наукового діалогу, набуття специфічних компетентностей та удосконалення наявних навичок необхідних для подальшої професійної діяльності. Викладач має можливість провадити професійну та наукову діяльність, ознайомитись із кращими професійними практиками та підвищити власну професійну кваліфікацію в контексті глобалізаційних викликів сучасності.

Академічна мобільність реалізує ліберальні принципи індивідуалізму та прогресу, через сутнісне наповнення освітнього процесу, збільшення інтелектуального потенціалу системи освіти та підвищення якості надання освітніх послуг, що загалом констатує випереджальний характер ліберальної моделі освітньої політики.

Окрему увагу можна приділити індивідуальній освітній траєкторії. Даний феном освітньої політики реалізується здобувачем вищої освіти через вільний вибір видів, форм, темпу здобуття вищої освіти, освітньої програми, навчальних дисциплін та рівня їх складності, методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія є проявом лібералізму в освіті, адже визначає свободу вибору студента під час здобуття вищої освіти, враховує його індивідуальні можливості та інтереси. Фактично індивідуальна освітня траєкторія студента визначає право на свободу у реалізації своїх інтересів і потреб в освітньому середовищі університету.

Висновки. В більшості держав Європи освітня політика як феномен перебуває в центрі постійної уваги. Масштабні реформи проходять протягом всього періоду історичного розвитку системи освіти із врахуванням загального курсу розвитку держави, її економічного розвитку та політичної системи. Проте не менш важливу роль відіграють і суспільно-політичні ідеї, які знаходять своє відображення у всіх сферах людського життя. Нині освітня політика більшості країн західного світу базується на ліберальних ідеях, які прийшли на зміну тоталітаризму та комунізму.

Ліберальні цінності в сучасному світі є дуже поширеними і фактично на основі цих ліберальних ідей будується європейська модель освітньої політики. Ліберальні цінності не сформулюються просто так, і мають цілком соціально-політичне та філософське підґрунтя, зокрема підґрунтям можна вважати ренесансні ідеї, гуманізм та антропоцентризм, які наголошують на людині, її свободах та ціннісних орієнтирах.

Здійснений аналіз, дає змогу дійти висновку, що реалізація ліберальної моделі в освітньому просторі вищої школи потребує серйозних матеріальних та нематеріальних витрат. Високі стандарти якості висуваються не лише до інформаційного та науково-методичного забезпечення, інфраструктури, а й до професійно компетентності науково-педагогічних працівників університетів. Потенційні зміни потребують якісного розширення адміністративного апарату управління – наявності фахівців у сервісних службах закладів вищої освіти задля забезпечення їх функціонування. Освітній лібералізм не може вирішити всі проблеми галузі вищої освіти. Проте самі ліберальні ідеї дозволяють системі вітчизняної вищої освіти наблизитися до європейських стандартів та положень.

Ліберальна цінність індивідуальної свободи в сучасній освітній політиці реалізується через автономію університетів (свобода вибору змісту освітнього процесу), академічну мобільність (реалізація власних інтересів через міжкультурний та суспільно-політичний діалог), індивідуальну освітню траєкторію (пошук власного «Я» та свобода оволодіння професійними компетентностями) та свободу вибору методів навчання, які дозволяють викладачеві максимально комфортно підібрати необхідні інструменти для викладу необхідного навчального матеріалу.

Разом із тим в умовах ліберальної моделі освітньої політики із посиленням автономії університетів відбувається і посилення соціальної відповідальності закладів вищої освіти. Адже свобода в академічному просторі є пріоритетним завданням, яке впливає на забезпечення функціонування доступності та якості освіти. Ліберальна освітня політика вбачає у вищій школі інструмент соціокультурного розвитку та економічного зростання. Тому за цих умов сутність ліберальних феноменів, особливо нині в українському освітньому середовищі, зазнає суттєвих трансформацій: від традиційного примусу до академічної мобільності, усвідомлення соціальної ролі індивіда через реалізацію власних потреб та інтересів, формування автономії закладів вищої освіти та їх корпоративної культури.

References:

1. Andrushchenko, T., Babkina, O., Horbatenko, V., & Khoma N. (2017). Politychna dumka XX – poch. XXI stolit: metodolohichni i doktrynalni pidkhody (Political thought of the 20th and early 21st centuries: methodological and doctrinal approaches). *Novyi Svit-2000*, Vols. 2, 535. [in Ukrainian]
2. Bobrytska, V. (2015). Problema stanovlennia poniattievo-katehoriinoho aparatu osvnoi polityky v strukturі doslidzhen fenomenu suchasnoi osvity (The problem of establishing the conceptual and categorical apparatus of educational policy in the structure of research into the phenomenon of modern education). *Osvitnia polityka: filosofia, teoriia, praktyka*, 109-143. [in Ukrainian].
3. Diui, Dzh. (2003). Demokratsiia i osvita (Democracy and education). Litopys, 294. [in Ukrainian].
4. Hai-Nyzhnyk, P. (2014). Liberalizm yak filosofska, politychna ta ekonomichna teoriia: narys istorii stanovlennia ta rozvytku (Liberalism as a philosophical, political and economic theory: an outline of the history of formation and development). *Hileia*, 88 (№ 9), 5–14. Retrieved from: <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2014doc.liberalizm.php>. [in Ukrainian].
5. Haliv, M. (2014). Liberalni ideї v ukrainskomu istoryko-pedahohichnomu naratyvi (druha polovyna KhIKh – pochatok KhKh st.) (Liberal ideas in the Ukrainian historical and pedagogical narrative (second half of the 19th century – early 20th century)). *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. Seriia: Pedahohika*, 10, 190-197. Retrieved from: <https://dspu.edu.ua/hsci/wp-content/uploads/2017/12/010-32.pdf>. [in Ukrainian].
6. Harkavko, V., & Zaporozhan Yu. (2018). Teoriia moralnykh pochuttiv Adama Smita i suchasnist (Adam Smith's Theory of Moral Sentiments and Modernity). *Sotsialno-humanitarnyi visnyk*, 18-19, 20-25. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sochumj_2018_18-19_6. [in Ukrainian].
7. Ivaniuk, V. (2006). Osvitnia polityka (Education policy). Universytet ekonomiky ta prava «KROK». Retrieved from: https://lib.iitta.gov.ua/1391/1/education_policy.pdf. [in Ukrainian].
8. Kant, I. (2000). Krytyka chystoho rozumu (Critique of pure reason). (I. Burkovskyy, Trans). *Yunivers*, 506. Retrieved from: http://aps-m.org/wp-content/uploads/2017/03/Krytyka_chystoho_rozumu.pdf [in Ukrainian].
9. Kononenko, Yu., & Dzholos, S. (2021). Derzhava i revoliutsii. Polityko-pravovi uroky burzhuazno-demokratychnykh i sotsialistychnykh revoliutsii Novoho chasu (Government and revolutions. Political and legal lessons from the New Age bourgeois-democratic and socialist revolutions). *Publichne pravo*, № 2 (42), 14-25. [in Ukrainian].
10. Lokk, Dzh. (1988). Dva traktaty pro pravlinnia (Two treatises on governance). *Mysl*, 137-405. Retrieved from: <http://grachev62.narod.ru/lock/content.html>. [in Russian].
11. Mizes, L. (1921). Sotsializm: ekonomichnyi ta sotsiolohichniy analiz (Socialism: an economic and sociological analysis). Retrieved from: <http://library.khpg.org/index.php?id=1301051531>. [in Ukrainian].
12. Mizes, L. (1949). Liudska diialnist: traktat iz ekonomichnoi teorii (Human activity: a treatise on economic theory). Retrieved from: <http://epi.cc.ua/chelovecheskaya-deyatelnost-traktat.html>. [in Ukrainian].
13. Monteske, Sh. (2013). Persidskie pisma (Persian letters). (E. Gunst, Trans). 352. Retrieved from: https://librebook.me/lettres_persanes. [in Russian].
14. Monteske, Sh. (2019). O dukhe zakonov (On the spirit of the law). (A. Gornfeld, Trans). 187. Retrieved from: http://loveread.ec/view_global.php?id=95042. [in Russian].
15. The Verkhovna Rada of Ukraine. (2014). Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» (The Law of Ukraine on Higher Education). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>. [in Ukrainian].